

บทที่ 5

สรุปผลอภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายของการวิจัย 1) เพื่อการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติ 2) เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักศึกษาครุศาสตร์บัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี 3) เพื่อพัฒนาหลักสูตรการเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักศึกษาครุศาสตร์บัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี 4) เพื่อทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติ เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักศึกษาครุศาสตร์บัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี เพื่อประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติ เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักศึกษาครุศาสตร์บัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ลักษณะของการวิจัยเป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R & D) โดยมีสมมติฐานของการวิจัยคือ 1) นักศึกษาครุศาสตร์บัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มีความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรม 2) นักศึกษาครุศาสตร์บัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มีการควบคุมอารมณ์ หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนฝึกอบรม 3) นักศึกษาครุศาสตร์บัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มีพฤติกรรมการเจริญสติ หลังการอบรมสูงกว่าก่อนอบรม 4) นักศึกษาครุศาสตร์บัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มีการควบคุมอารมณ์ หลังอบรม 3 เดือนสูงกว่าหลังการฝึกอบรม 5) นักศึกษาครุศาสตร์บัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มีพฤติกรรมการเจริญสติ หลังอบรม 3 เดือน สูงกว่าหลังอบรม

วิธีดำเนินการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาครุศาสตร์บัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี จังหวัดลพบุรี จำนวน 29 คน ได้จากการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) ได้ดำเนินการฝึกอบรมในระหว่างวันที่ 7 - 11 ตุลาคม พุทธศักราช 2550 ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมสิริธรรมมุนี ตำบลปากเพรียว อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน โดยใช้แบบสัมภาษณ์สำหรับ คณบดี หัวหน้าสาขาวิชา ผู้เชี่ยวชาญ แบบสอบถาม สำหรับนักศึกษาครุศาสตร์บัณฑิตหลักสูตร 5 ปี ที่เข้ารับการฝึกอบรมในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม
2. หลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติ สำหรับนักศึกษาครุศาสตร์บัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มีแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 13 แผน รวม 39 ชั่วโมง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาผลการฝึกอบรม ได้แก่ แบบวัดความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม แบบวัดการควบคุมอารมณ์ แบบวัดพฤติกรรมการเจริญสติระหว่างอบรม แบบวัดพฤติกรรมระหว่างอบรม แบบวัดเจตคติต่อหลักสูตรฝึกอบรม แบบประเมินโครงการ

วิธีดำเนินการวิจัยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรโดยดำเนินการ 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

1. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การศึกษาความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ศึกษาการส่งเสริมคุณธรรมสำหรับมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์แนวคิดในการทำหลักสูตรกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต หลักสูตร 5 ปี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม

2. ดำเนินการสัมภาษณ์ คณบดี หัวหน้าสาขาวิชา ผู้เชี่ยวชาญ เกี่ยวกับ ข้อมูลทั่วไป ปัญหา ความสำคัญ และความจำเป็น เพื่อเข้ารับการฝึกอบรม การพัฒนาหลักสูตร ฝึกอบรมการเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต หลักสูตร 5 ปี

3. สอบถามนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต หลักสูตร 5 ปี เกี่ยวกับ สถานภาพทั่วไป ปัญหา ความต้องการ ความจำเป็น เพื่อเข้ารับการฝึกอบรม การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์บัณฑิต หลักสูตร 5 ปี

หลังจากนั้นเก็บรวบรวมข้อมูล นำมาวิเคราะห์ข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาสร้างหลักสูตร ฉบับร่าง ประกอบด้วย หลักการและเหตุผล เนื้อหาสาระ กระบวนการฝึกอบรม วิธีการฝึกอบรม กิจกรรม และสื่อประกอบ ระยะเวลาในการฝึกอบรม การวัดผลและประเมินผล

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการพัฒนาหลักสูตร รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ จากการแบบสอบถาม แล้วเสนอประธานอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอคำแนะนำและตรวจสอบข้อมูลเพื่อจัดทำเป็นหลักสูตรฉบับร่าง และปรับปรุงแก้ไข แล้วส่งหลักสูตรฉบับร่างให้ผู้เชี่ยวชาญในด้านหลักสูตรและการสอน 2 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดผลและประเมินผล 2 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านคุณธรรมจริยธรรม 3 ท่าน จากนั้นปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ ก่อนนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริง

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม ได้ดำเนินการ ดังนี้

1. ชี้แจงบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่คณะกรรมการอำนวยการ คณะวิทยากรให้ทราบถึงการเตรียมการดำเนินการการจัดฝึกอบรม และผู้รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ ให้เข้าใจสภาพปัญหาและความจำเป็นในการฝึกอบรม ประชุมชี้แจง รวมทั้งประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อจะได้เตรียมการล่วงหน้า

2. เตรียมสถานที่ งบประมาณ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการดำเนินการฝึกอบรมอย่างรอบคอบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ

3. ทดลองใช้หลักสูตรกับนักศึกษา ที่เข้าปฏิบัติธรรมใน ศูนย์ปฏิบัติธรรม สิริธรรมมณี ตำบลปากเพรียว อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี จำนวน 29 คน จำนวน 5 วัน 4 คืน ซึ่งกิจกรรมได้แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ทำการทดสอบและสอบถามก่อนเข้าฝึกอบรม

ขั้นที่ 2 นำเข้าสู่โครงการฝึกอบรม

ขั้นที่ 3 ดำเนินการฝึกอบรมปฏิบัติธรรม การเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมสำหรับนักศึกษาครุศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

ขั้นที่ 4 ทดสอบและสอบถามภายหลังฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร เมื่อสิ้นสุดการฝึกอบรม ผู้วิจัยได้ รวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยแบบทดสอบวัดความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม แบบสังเกต พฤติกรรมการเจริญสติ แบบสังเกตพฤติกรรมระหว่างอบรม แบบวัดการควบคุมอารมณ์ แบบ วัดเจตคติ แบบประเมินโครงการ และหลังการฝึกอบรม 3 เดือน ประกอบด้วยแบบวัด พฤติกรรมการเจริญสติ แบบวัดการควบคุมอารมณ์ นำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติร้อยละ (%) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และ ค่าที (t – test dependent) และนำผลจากการประเมินมาปรับปรุงเป็นหลักสูตรไป

สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินตามขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา (Research and Development) โดยปรากฏผล ซึ่งมีละเอียดดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติเพื่อพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักศึกษาครุศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปี จากผลการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีหลักสูตร แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับ การเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ศึกษาการส่งเสริมคุณธรรมสำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี สัมภาษณ์แนวคิดในการทำหลักสูตรกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ศึกษาค้นคว้าข้อมูลพื้นฐานนักศึกษาครุศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปี และจากสอบถามปัญหาและความ ต้องการจำเป็นในการฝึกอบรม ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่า ปัจจุบันสังคมมีปัญหามากมายเนื่องจากขาดสติ จะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงของสังคม ที่ปรากฏขึ้นอย่างรวดเร็วและไร้ทิศทาง ปัญหาสังคมและขาดศีลธรรมเหล่านี้ได้เพิ่มความรุนแรง มากขึ้นปัญหาทางการศึกษาสอนให้เก่ง แต่ขาดความดี ซึ่งผลจากการสัมภาษณ์ปัญหาที่ พบได้แก่ 1) ปัญหาเกิดจากนักศึกษาขาดความรู้ความเข้าใจในการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันจึงทำให้เกิดปัญหา 2) เพราะขาดสติในการควบคุมตัวเอง 3) นักศึกษาประพฤติ ตัวไม่เหมาะสม ไม่เคารพครู อาจารย์เป็นคนก้าวร้าว 4) ใช้กำลังในการตัดสินปัญหา 5) แก้ปัญหาด้วยการหาทางออกจากยาเสพติด 6) ไม่รักษานับธรรมนิยมประเพณี

2. ผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับ นักศึกษาศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี จังหวัดลพบุรีพบว่า การ สร้างองค์ประกอบหลักสูตรฝึกอบรมฉบับร่าง ผู้วิจัยได้นำผลแนวคิดทฤษฎีหลักการ และข้อมูล พื้นฐาน โดยสำรวจความต้องการของผู้เชี่ยวชาญ นักศึกษา และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักศึกษา ศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี จังหวัดลพบุรีมาเป็นพื้นฐานใน การสร้างโครงสร้างหลักสูตร ประกอบด้วย หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมาย หัวข้อวิชาและเนื้อหา สาระ การจัดกิจกรรม และการวัดผลประเมินผลการฝึกอบรม ส่วนแผนการจัดการเรียนรู้ 13 แผน การจัดการเรียนรู้ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

แผนการจัดการกิจกรรมการฝึกอบรม ที่ 1 พิธีเปิด มอบตัวเป็นศิษย์ แนะนำวิทยาการ
แผนการจัดการกิจกรรมการฝึกอบรม ที่ 2 ตามหาหัวใจ/เมื่อฉันและเธอมาเจอกัน
แผนการจัดการกิจกรรมการฝึกอบรม ที่ 3 ศิลปะในการใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทัน
แผนการจัดการกิจกรรมการฝึกอบรม ที่ 4 ธรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต
แผนการจัดการกิจกรรมการฝึกอบรม ที่ 5 ธรรมติดปีก (ทำความดีไม่ต้องเดี๋ยว)
แผนการจัดการกิจกรรมการฝึกอบรม ที่ 6 คุณค่าแห่งการเจริญสติ
แผนการจัดการกิจกรรมการฝึกอบรม ที่ 7 ศิลปะการเรียนรู้ชีวิตอย่างมีสติ
แผนการจัดการกิจกรรมการฝึกอบรม ที่ 8 นิทานประสาใจ / ละครสะท้อนธรรม
แผนการจัดการกิจกรรมการฝึกอบรม ที่ 9 ธรรมวาไรตี้ (สาระธรรม ถาม - ตอบ)
แผนการจัดการกิจกรรมการฝึกอบรม ที่ 10 โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม
แผนการจัดการกิจกรรมการฝึกอบรม ที่ 11 จุดเทียนอุดมการณ์
แผนการจัดการกิจกรรมการฝึกอบรม ที่ 12 คุณธรรมจริยธรรมสำหรับครู/ เขียนเรียงความ เรื่อง"คุณค่าแห่งชีวิต"

แผนการจัดการกิจกรรมการฝึกอบรม ที่ 13 สรุปกิจกรรม/ พิธีปิด / ก่อนจากฝากธรรม

3. การทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม ได้ทำการทดลอง 4 คืน 5 วัน โดยแบ่งขั้นตอนการ ดำเนินงานการใช้หลักสูตรฝึกอบรมเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ก่อนการฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 2 ระหว่างการฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 3 หลังการฝึกอบรม

จากการนำหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักศึกษา ศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปี จำนวน 29 คน ดำเนินการจัดกิจกรรมตามแผนการจัดการเรียนรู้ พบว่า นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากขึ้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้เป็นอย่างดี

4. การประเมินและการปรับปรุงหลักสูตร

4.1 ผลการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร ผู้วิจัยได้ทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม สำหรับนักศึกษาครุศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปี สรุปผลได้ดังนี้

4.1.1) ผลการประเมินหลักสูตรฉบับร่าง โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 7 คน พบว่า หลักสูตรมีค่าความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 นั่นคือ มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับ บริบทในด้านต่าง ๆ ทั้งนี้ ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะต่อหลักสูตรฉบับร่าง ว่าควรปรับลดด้าน เนื้อหาสาระให้เหมาะสมกับเวลาในการฝึกอบรม ด้านกิจกรรมควรให้มีความหลากหลายและ บูรณาการกิจกรรม เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ควรปรับการ ประเมินผลด้านทักษะปฏิบัติแบบสังเกตพฤติกรรมนักศึกษาให้สอดคล้องกับกิจกรรมระหว่าง เข้ารับการฝึกอบรม จากนั้นผู้วิจัย ได้ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรฉบับร่างพัฒนาขึ้นเป็นหลักสูตร

4.1.2) ความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการ ฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.1.3) การควบคุมอารมณ์หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.1.4) พฤติกรรมการเจริญสติหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.1.5) พฤติกรรมระหว่างอบรม แผนที่ 1- 13 นักศึกษาต่อการฝึกอบรม ภาพรวมของการประเมินอยู่ในระดับดีมาก

4.1.6) เจตคติที่มีต่อหลักสูตรของนักศึกษาภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

4.1.7) การประเมินโครงการหลังฝึกอบรมของนักศึกษาภาพรวมอยู่ใน ระดับมากที่สุด

4.1.8) พฤติกรรมการเจริญสติหลังฝึกอบรม 3 เดือนไม่แตกต่างกับ พฤติกรรมหลังใช้หลักสูตรฝึกอบรม

4.1.9) การควบคุมอารมณ์หลังฝึกอบรม 3 เดือนไม่แตกต่างกับพฤติกรรม หลังใช้หลักสูตรฝึกอบรม

4.2 การปรับปรุงหลักสูตร ภายหลังจากการนำหลักสูตรไปไปทดลองใช้ ผู้วิจัยนำ ได้พบข้อเสนอแนะในการปรับปรุงหลักสูตร ในด้านเวลาของการฝึกอบรม ว่าควรมีเวลาให้ผู้เข้า รับการฝึกอบรมในการทำส่วนตัวให้มากกว่านี้ ผู้วิจัยจึงปรับเวลาดังทุกแผน แผนละ 10 นาที และได้จัดทำเป็นหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับ นักศึกษาครุศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี จังหวัดลพบุรี ฉบับสมบูรณ์เพื่อผู้นำไปใช้ได้ปรับให้เหมาะสมและสอดคล้องต่อไป

อภิปรายผล

จากการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติ เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับ นักศึกษาศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี จังหวัดลพบุรี มีเป็น ประเด็นสำคัญที่จะอภิปรายผล ในแต่ละขั้นตอนดังนี้

1. จากผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติเพื่อ พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักศึกษาศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปี โดยสำรวจความ ต้องการ ความจำเป็นในการฝึกอบรมของนักศึกษา พบว่า ปัญหาทั่วไปของนักศึกษาอยู่ในระดับ มากโดยเฉพาะปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักศึกษา ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า กระแส ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมไทยปรากฏว่าเกิดความล้าหลังทางการศึกษาอย่าง ชัดเจน กล่าวคือ ได้มีการก้าวรุกรุกทางวัฒนธรรม การครอบงำ วิถีคิด การผันแปรวิถีชีวิต ความเชื่อ การเลียนแบบตามสมัยนิยม และการแข่งขัน จนการศึกษาทั้งระบบและกระบวนการ ไม่สามารถปรับตัวตามได้ทันเยาวชนเกิดความสับสนในเกณฑ์ตัดสินใจ – ชั่ว, ถูก – ผิด ปทัสถานทางศีลธรรมที่เป็นเนื้อหาสาระในโรงเรียนกับค่านิยมที่ยอมรับกันในทางสังคมมีความ แตกต่างกันมากเมื่อมองด้านผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าอย่างฉาบฉวย การสอดแทรก คุณธรรมจริยธรรมในกระบวนการเรียนการสอนจะเป็นเรื่องจริงจัง แต่การปฏิบัติยังไม่เอาจริง เอาจัง มีความคิดที่ขัดแย้งกันอยู่ในเรื่องการสอนศีลธรรมกับการสอนศาสนาวิธีสอนที่ดู เคร่งเครียดแปลกแยกจากชีวิตจริง พื้นฐานทางความคิดของครูแตกต่างจากพื้นฐานทาง ความคิดของนักเรียน การประสานความคิดของคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ยังไม่กลมกลืนกัน จึงไม่ น่าแปลกใจว่าคนที่สำเร็จการศึกษาในระดับสูงและมีจรรยาทางวิชาชีพกำกับอยู่ ยังคงเฝ้าบป ทยาบช้าและเป็นอาชญากรมากมายในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2544 ข. หน้า 94) ที่กล่าวไว้ว่า ถ้ามนุษย์ขาดศีลธรรมหรือจริยธรรมเสีย อย่างเดียวแทนที่จะ ก่อคุณอย่างที่เคยคาดหวัง วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมักจะกลายเป็นช่องทาง และเป็นเครื่องมือ เสริมกำลังสำหรับทวีโทษภัยให้แก่มนุษย์ และโลกทั้งหมด นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ ผลการ สัมภาษณ์ ที่ว่า ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจาก มีค่านิยมทางด้านวัตถุมากกว่าทางด้านจิตใจ ทำให้คน แสวงหาทางด้านวัตถุเพื่อตอบสนองความต้องการจึงเป็นปัญหา คือการทำเพื่อผลประโยชน์ ส่วนตัวมากกว่าการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม และเอาเปรียบสังคม ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ เห็น ด้วยในการจัดอบรมโดยให้เหตุผลว่า เพื่อการแก้ปัญหาให้ถูกทาง ต้องเริ่มต้นด้วย การเห็น คุณค่าของตัวเอง และการนำหลักธรรมทางศาสนามาแก้ไขปัญหา ฝึกการคิดหาเหตุผล ตาม หลักการสอนตามอริยสัจเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ คือ 1) ปัญหาเกิดจากนักศึกษาขาดความรู้ความ เข้าในการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันจึงทำให้เกิดปัญหา 2) เพราะขาดสติใน การควบคุมตัวเอง 3) นักศึกษาประพฤติตัวไม่เหมาะสม ไม่เคารพครู อาจารย์เป็นคนก้าวร้าว 4) ใช้กำลังในการตัดสินใจปัญหา 5) แก้ปัญหาด้วยการหาทางออกจากยาเสพติด 6) ไม่รักษา ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)

(2549, หน้า 810) ได้กล่าวถึงการแก้ไขปัญหาด้วยการควบคุมจิตใจและประโยชน์จากการมีสติ และประโยชน์ของการปฏิบัติฝึกฝนเรื่องสติ 1) ควบคุมรักษาสภาพจิตให้อยู่ในภาวะที่ต้องการ โดยตรวจตรากระบวนการรับรู้และกระแสดวงความคิด เลือกสิ่งที่ต้องการ กันออกไปซึ่งสิ่งที่ไม่ต้องการ ตรึงกระแสดวงความคิดให้นิ่งเข้าที่และทำให้จิตเป็นสมาธิได้ง่าย 2) ทำให้ร่างกายและจิตใจอยู่ในสภาพที่เรียกได้ว่าเป็นตัวของตัวเอง เพราะมีความโปร่งเบา ผ่อนคลาย เป็นสุขโดยสภาพของมัน พร้อมทั้งจะเผชิญความเป็นไปต่างๆ และจัดการกับสิ่งทั้งหลายในโลกอย่างได้ผลดี 3) ในภาวะจิตที่เป็นสมาธิ อาจใช้สติเหนี่ยวนำกระบวนการรับรู้ และกระแสดวงความคิด ทำของการรับรู้และความคิดให้ขยายออกไปโดยมิติต่างๆ หรือให้เป็นไปต่างๆ ได้ 4) โดยการยึดหรือจับเอาอารมณ์ที่เป็นวัตถุแห่งการพิจารณาไว้ต่อหน้า จึงทำให้การพิจารณาสืบค้นด้วยปัญญา ดำเนินไปได้ชัดเจนเต็มที่ เท่ากับเป็นพื้นฐานในการสร้างเสริมปัญญาให้เจริญบริบูรณ์ 5) ชำระพฤติกรรมต่างๆ ทุกอย่าง (ทั้ง กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม) ให้บริสุทธิ์ อิสระ ไม่เลือกกถ์ หรือ เป็นไปด้วยอำนาจตัดหาอุปาทาน และร่วมกับสัมปชัญญะ ทำให้พฤติกรรมเหล่านั้นเป็นไปด้วยปัญญา หรือเหตุผลบริสุทธิ์ล้วนๆ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2549, หน้า 810) ส่วนด้านเนื้อหาในการฝึกอบรมการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติ ควรให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ความรู้เรื่องคุณธรรมจริยธรรมสำหรับครู ความรู้เรื่องการเจริญสติ ความรู้เรื่องสติปัฏฐาน 4 ความรู้เรื่องการควบคุมอารมณ์ และส่วนด้านการนำเทคนิคกระบวนการที่ใช้ในการฝึกอบรม ควรจัดให้มีการ ยกตัวอย่าง กรณีศึกษา การแบ่งกลุ่ม ปฏิบัติกิจกรรมเน้นผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วมในการฝึกปฏิบัติ การสาธิต ได้ตอบปัญหา บรรยายสรุป การแสดงละครและบทบาทสมมติ มีกิจกรรมที่หลากหลายเน้นการมีส่วนร่วม มีการนำเสนอผลงาน การอภิปรายสรุปผล ส่วนด้านสื่อและการจัดกิจกรรมที่ควรนำมาใช้ในการฝึกอบรมควรมี วิถีทัศน์ บทบาทสมมติ สื่อหรือกิจกรรมที่เน้นให้เกิดคุณธรรมจริยธรรม ปฏิบัติจริงให้มากเน้นกิจกรรมให้มีการร่วมมือร่วมใจ เป็นเรื่องที่นักศึกษาสนใจและมีจริงในสังคม สื่อที่ทำให้เกิดการอยากเรียนรู้ด้วยตนเอง เน้นกิจกรรมที่ทำให้เห็นคุณค่าว่ามีประโยชน์ต่อตนเอง ส่วนด้านระยะเวลาที่ควรใช้ในการจัดกิจกรรม ควรเป็น 3 – 5 วันหรือไม่น้อยกว่า 18 ชั่วโมง การฝึกอบรมนั้นจึงจะได้ผล เพราะการฝึกอบรมทางด้านจิตใจต้องใช้เวลา จึงจะพอเพียงในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือเจตคติ ส่วนด้านการวัดผลและประเมินผล ควรมีการประเมินจากแบบทดสอบและแบบประเมินตามสภาพจริง มีการติดตามผลเป็นระยะไม่ควรปล่อยทิ้งระยะเวลานานเกินไป จึงจะพอเพียงในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือเจตคติ

2. จากการสร้างหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับ นักศึกษาศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปี องค์ประกอบของหลักสูตรประกอบด้วย หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กระบวนการฝึกอบรม วิธีการฝึกอบรม กิจกรรมและสื่อ ประกอบการฝึกอบรม ระยะเวลาการฝึกอบรมและการวัดผลและประเมินผล จากผลการวิจัย

พบว่า การร่างหลักสูตรฝึกอบรมมีค่า IOC เท่ากับ 1.00 แสดงว่า เป็นหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสม ซึ่งเป็นไปตามหลักการของการสร้างหลักสูตร เพราะแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตรได้ยึดหลักของการพัฒนาหลักสูตรของทาบ (Taba, 1962, p. 14) และโบแชมพ์ (Beauchamp, 1975, p. 1) และทาบ (Taba, 1962, p. 12) ที่กล่าวว่า ในการพัฒนาหลักสูตรต้องดำเนินการตามลำดับขั้น โดยขั้นตอนของไทเลอร์ เริ่มจากการกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้และการประเมินผล ส่วนขั้นตอนของทาบ เริ่มจากการวิเคราะห์สภาพปัญหา กำหนดจุดประสงค์ของการศึกษา การคัดเลือกเนื้อหาวิชา จัดลำดับขั้นตอนของเนื้อหาคัดเลือกประสบการณ์เรียนรู้ ประเมินผลและแนวทางปฏิบัติและตรวจสอบสอดคล้องกับ วิจิตร อวระกุล (2540, หน้า 141 – 142) ที่กล่าวว่า การสร้างและพัฒนาหลักสูตรมีสิ่งที่ต้องคิดและยึดถือเป็นหลัก 4 ประการ คือ 1) การกำหนดความมุ่งหมาย นโยบายของหลักสูตร 2) การบรรจุวิชาต่างๆ ลงในหลักสูตร เลือกวิชา จัดเนื้อหา วิทยาการ กิจกรรมเทคนิค วิธีการฝึกอบรมที่จะช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและเกิดการพัฒนาจนบรรลุวัตถุประสงค์ 3) การนำหลักสูตรไปดำเนินการ หรือบริหารหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล 4) การประเมินหลักสูตร เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขในทุกๆ ด้าน สอดคล้องผลการวิจัยของ พระมหาประนอม ทองไพบูลย์ (2549, บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเรื่อง การลดความทุกข์ เพิ่มความสุข สำหรับ อุบาสก อุบาสิกา และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาสมชาย เผียะผาบ (2549, บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเรื่อง ศาสนพิธี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาสิริชัย เสรีไตรรัตน์ (2549, บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมศีลธรรม ต่ายคุณธรรมจริยธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูปลัดเก่ง กัลยาณกิตติคุณ (2550, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเรื่อง มุสาวาท กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีจุดมุ่งหมายและมีลำดับขั้นตอน คือ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) สร้างหลักสูตรฉบับร่าง 3) ทดลองใช้หลักสูตร 4) ประเมินและปรับปรุง ผลการวิจัยพบว่า ในการพัฒนาหลักสูตรฉบับร่าง ประกอบด้วย หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมายหลักสูตร เนื้อหาสาระ วิธีการฝึกอบรม สื่อที่ใช้ในการฝึกอบรม และวัสดุอุปกรณ์ และการวัดผลและประเมินผล โดยเนื้อหาของหลักสูตรแบ่งเป็น ภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และกิจกรรม

3. จากผลการนำหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับ นักศึกษาคณะครุศาสตร์บัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี จังหวัดลพบุรี จำนวน 29 คน ได้ดำเนินการฝึกอบรมในระหว่างวันที่ 7 – 11 ตุลาคม พุทธศักราช 2550 เป็นระยะเวลา 4 คืน 5 วัน ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมสิริธรรมมุนี ตำบลปากเพรียว อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี โดยดำเนินการตามแผนการจัดกิจกรรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 13 แผน ผลการวิจัยพบว่า

นักศึกษาส่วนใหญ่มีความสนใจ ตั้งใจและกระตือรือร้นในการฝึกอบรม ทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และกิจกรรม ตามแผนการจัดกิจกรรมอย่างมีคุณภาพ มีการศึกษาแสวงหาความรู้ จากเอกสารและสื่อต่าง ๆ ในกระบวนการฝึกอบรม มีการซักถามคณะพระวิทยากร ส่วนกิจกรรม แบ่งฐานความรู้คอยให้คำแนะนำในการสอนและมีเกมสอดแทรกในการบรรยาย จึงทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความผ่อนคลายและสนุกสนานกับกิจกรรมแบ่งฐาน มีทักษะปฏิบัติในการทำ กิจกรรมต่าง ๆ โดยให้ความร่วมมือในการฝึกปฏิบัติเป็นอย่างดี จึงทำให้นักศึกษาผู้เข้ารับการ ฝึกอบรม มีความรู้ความเข้าใจเจตคติและเกิดทักษะต่อกิจกรรมการฝึกอบรม เกิดการเรียนรู้ ตามแผนการจัดกิจกรรมได้อย่างถูกต้อง เป็นเพราะหลักสูตรฝึกอบรม ที่พัฒนานั้น มีกิจกรรม ที่หลากหลาย เนื้อหาสาระใกล้ตัวนักเรียน นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง การสอนคุณธรรม จริยธรรมนั้นเป็นเรื่องของนามธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้จำเป็นต้องอาศัยกิจกรรมที่เป็น รูปธรรมให้กับนักศึกษาได้ปฏิบัติเพื่อสื่อไปถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมต้องอาศัยเทคนิควิธีการ ถ่ายทอดที่หลากหลายรูปแบบเพื่อให้นักศึกษาได้เข้าใจและต้องใช้ระยะเวลาอย่างเหมาะสม ซึ่ง สอดคล้องกับแนวคิดของ วิจิตรพร หล่อสุวรรณกุล (2544, หน้า 82 - 83) ที่กล่าวว่า การพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมนั้นต้องใช้หลักสูตรพิเศษโดยเฉพาะ และต้องประกอบด้วยกิจกรรมการเรียน การสอนที่หลากหลาย ต้องใช้กลยุทธ์ในการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาหลักสูตร และใช้เทคนิค การสอนที่สามารถกระตุ้นความสนใจของนักเรียนได้อย่างต่อเนื่องไม่เบื่อ เทคนิคการสอน ทั้งหมดเป็นกระบวนการพัฒนานักเรียนอย่างเต็มศักยภาพ และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อุไร อินยารักษ์ (2541, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลของการจัดการสอนวิธีบทบาทสมมติและ กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ที่มีต่อพฤติกรรมจริยธรรมของนักศึกษาผู้ใหญ่ระดับมัธยมศึกษา พบว่า นักศึกษาที่ได้รับการสอนด้วยการจัดกิจกรรมบทบาทสมมติ กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มี พฤติกรรมเชิงจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ ความเสียสละ และความสามัคคีสูงกว่าการสอน แบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ จิราพร แสงนิรันดร์ (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลการสอนโดยใช้เทคนิคแบบผสมผสานเพื่อ พัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนเทศบาลวัดกลาง อำเภอ เมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้เทคนิคการสอนแบบผสมผสานมี เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการสอนโดยใช้เทคนิคการสอนแบบผสมผสาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับการนำหลักการสอนของพระพุทธเจ้าที่ วรรณ สุตติวิจิตร (2541, หน้า 18 - 20) ได้รวบรวมถึงกลวิธีและอุปายประกอบการสอนกล่าว ไว้ว่าการสอนควรมีการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ มีการเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา มีการใช้อุปกรณ์การสอน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาสิริชัย เสรีไตรรัตน์ (2549, บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมศีลธรรม ค่ายคุณธรรมจริยธรรม เพื่อพัฒนา คุณภาพชีวิต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเสนาห์ จังหวัดสระบุรี ที่ได้จัด กิจกรรมการเรียนการสอนให้มีการปฏิบัติจริง ทำให้นักเรียนมีความสนใจและตั้งใจในการเรียนรู้

ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ มีความสนุกสนานในการร่วมกิจกรรม และสามารถทำกิจกรรมร่วมกันได้เป็นอย่างดี

4. จากผลการประเมินและการปรับปรุงหลักสูตร

ผู้วิจัยได้แบ่งการประเมินและการปรับปรุงหลักสูตรออกเป็น 4 ระยะ คือ การประเมินผลก่อนกับหลังการใช้หลักสูตร การประเมินผลระหว่างการใช้หลักสูตร การประเมินผลหลังการใช้หลักสูตร การประเมินผล 3 เดือนหลังจากใช้หลักสูตรฝึกอบรม

4.1 จากผลการประเมินผลก่อนกับหลังการใช้หลักสูตร ผลการประเมินความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของนักศึกษา พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ ผลการประเมินการควบคุมอารมณ์ของนักศึกษา พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งหมายความว่า หลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักศึกษาครุศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปี สามารถพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ร่วมกิจกรรมฝึกปฏิบัติจริง จากการฝึกจิตวิเคราะหผลดี ผลเสีย จากสถานการณ์ของการขาดสติในการฝึกปฏิบัติ และการศึกษาจากนิทาน การศึกษาจากวิดิทัศน์และสื่อประกอบการจัดกิจกรรม จึงทำให้นักศึกษาที่เข้ารับการฝึกอบรมเกิดปัญญาซึ่งได้จากการฟัง ได้จากการคิดและได้จากการปฏิบัติซึ่งสอดคล้องกับวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ วรรณ สติวิจิตร (2541, หน้า18 - 20) ที่ได้รวบรวมหลักการเกี่ยวกับการสอน เพื่อนำไปสู่วิธีการแก้ปัญหา คือ ปัญญา เป็นสิ่งสร้างสรรค์ขึ้นภายในตัวผู้เรียนเองผู้สอนทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ช่วยชี้แนะทางการเรียน วิธีสอน อุบาย และกลวิธีต่างๆ เป็นสื่อหรือเป็นเครื่องผ่อนแรงการเรียนการสอนและอิสรภาพในทางความคิดเป็นอุปกรณ์สำคัญในการสร้างปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาสิริชัย เสรีไตรรัตน์ (2549, บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมศีลธรรม ค่ายคุณธรรมจริยธรรม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี ได้แบ่งเนื้อหาของหลักสูตรออกเป็น ภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และกิจกรรม ซึ่งมีแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จำนวน 11 แผน และนำการบรรยาย สาธิต และฝึกปฏิบัติจริงตามแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ และตั้งใจ สามารถปฏิบัติกิจกรรมด้านต่างๆ ของกระบวนการฝึกอบรมได้เป็นอย่างดี ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนใช้หลักสูตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสมชาย เฝียะผาบ (2549, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม เรื่องศาสนพิธีสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี ที่ได้จัดการเรียนการสอนให้มีการปฏิบัติจริง มีทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และกิจกรรมทำให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ และตั้งใจในการเรียนรู้ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถปฏิบัติกิจกรรมด้านต่างๆ ของกระบวนการฝึกอบรมได้เป็นอย่างดี ทำให้นักเรียนมี

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนใช้หลักสูตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูปลัดเก่ง กัลยาณกิตติคุณ (2550, บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเรื่อง มุสาวาท กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้จัดการเรียนการสอนให้มีการปฏิบัติจริง มีทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และกิจกรรมทำให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ และตั้งใจในการเรียนรู้ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจสามารถปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ของกระบวนการฝึกอบรมได้เป็นอย่างดี ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนใช้หลักสูตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.2 จากผลการประเมินผลระหว่างการใช้หลักสูตร ผลการสังเกตพฤติกรรมและการเจริญสติของนักศึกษา พบว่า นักศึกษามีพฤติกรรมและการเจริญสติระหว่างอบรมในแต่ละวันของการฝึกอบรมส่วนใหญ่ อยู่ในระดับการมีสติมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อการประเมิน พบว่า การวัดทักษะปฏิบัติการเจริญสติระหว่างการอบรม วันที่ 1 อยู่ในระดับการมีสติภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.35$, S.D. = 0.17) ส่วนวันที่ 2 ถึงวันที่ 5 การมีสติระหว่างการอบรม อยู่ในระดับมาก โดยวันที่ 5 มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 3.43$, S.D. = 0.10) และ ผลจากการสังเกตพฤติกรรมระหว่างอบรม พบว่า นักศึกษามีพฤติกรรมระหว่างอบรมภาพรวมส่วนใหญ่อยู่ในระดับดีมาก ซึ่งหมายความว่า วิธีฝึกอบรมหลักสูตร ทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้เข้ารับการอบรมได้รับความรู้ความเข้าใจ และได้ฝึกปฏิบัติจริง และได้ฝึกคิดวิเคราะห์ จากสื่อตัวอย่าง ที่แสดงให้เห็นคุณและโทษของการขาดสติ เพราะหากผู้เข้ารับการอบรมเห็นคุณค่าในสิ่งที่ทำ เห็นประโยชน์และโทษในสิ่งที่ทำจะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านพฤติกรรมและเจตคติไปในทางที่ดีด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2544 ก, หน้า 9,51) ที่กล่าวถึงลักษณะการสอนแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ วิชาประเภทชี้แจงข้อเท็จจริง หลักสำคัญอยู่ที่ทำให้เกิดความสนใจในข้อเท็จจริง และการสอนที่มุ่งเน้นด้วยคุณค่าในทางปฏิบัติ จะทำให้เกิดความรู้สึกมองเห็นคุณค่า ความสำคัญ จนมีความเลื่อมใสศรัทธา ที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติ ด้วยวิธีการให้เกิดปัญญา และวิธีการสอนที่เกิดปัญญาต้องสอนให้คนเกิดสัมมาทิฐิ เพราะทำให้การคิด การพูด การกระทำ และการแสดงออก หรือการปฏิบัติการต่างๆ ถูกต้อง ดีงาม เกื้อกูล นำไปสู่การดับทุกข์ แก้ไขปัญหาได้ วิธีสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายแบบ วิธีหนึ่งที่ทำให้เกิดความเลื่อมใสให้เข้าใจในหลักธรรม คือ ใช้แบบสาธิตจำ หรือ การสนทนา เพื่อให้เกิดความเข้าใจในธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด ส่วนกลวิธีอุปมาที่ใช้ในการสอนสรุปได้คือ การยกอุทาหรณ์ เล่านิทานประกอบ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา การทำตนเป็นตัวอย่าง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ดนุพล สุนทรรัตน์ (2550, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนเอกชน ที่กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตรเสริมเป็นการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียนให้เป็นผู้กระทำ (Active Learning) และการเรียนรู้แบบมีส่วน

ร่วม (Self-Directed Learning) ทำให้เกิดแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเจตคติ และพฤติกรรมการมีคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนได้ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จอห์นสันและจอห์นสัน (Johnson & Johnson, 1994, pp. 60) ที่กล่าวว่า การเข้ากลุ่มฝึกอบรมโดย การเรียนรู้จากประสบการณ์ได้ปฏิบัติด้วยตนเอง ได้มีการไตร่ตรอง ได้มีการใช้ทักษะการทำงานกลุ่มต่างๆ สามารถช่วยสร้างและพัฒนากระบวนการในการเปลี่ยนความเข้าใจ การรู้จัก (Cognitive) เจตคติ (Attitude) และรูปแบบพฤติกรรม (Behavioral Pattern) สอดคล้องกับแนวคิดของ สุพัฏฐา อ้นสำพล (2544, หน้า 76) ที่กล่าวว่า การร่วมกิจกรรมกลุ่มเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมได้ มีการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งสืบเนื่องมาจากการได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น และยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

4.3 จากผลการประเมินผลหลังการใช้หลักสูตร ผลจากการสอบถามเจตคติที่มีต่อหลักสูตรการเจริญสติของนักศึกษา พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีเจตคติต่อหลักสูตรฝึกอบรมภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ การได้ประโยชน์จากอบรมครั้งนี้ ($\bar{X} = 4.75$, S.D. = 0.43) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ขำพเจ้ามาเข้าอบรมเพราะถูกบังคับ ($\bar{X} = 3.20$, S.D. = 1.17) ซึ่งหมายความว่า วิธีการฝึกอบรมหลักสูตรการเจริญสติ ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และมีการปฏิบัติจริง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ชีวิตได้ นักศึกษาได้เห็นความสำคัญในมีส่วนร่วมและการปฏิบัติจริง มีบรรยากาศในการเรียนรู้ที่อบอุ่นและเป็นกันเอง ทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อหลักสูตร ดังที่จิรนนท์ บุญเรือง (2544, หน้า 44) ได้กล่าวถึง เจตคติว่า หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีระดับมากน้อยในด้านบวกหรือด้านลบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเป็นผลมาจากการประสบการณ์และการเรียนรู้ของบุคคลนั้น และบรรยากาศในการเรียนที่อบอุ่น เป็นกันเอง ซึ่งการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์นั้น ต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนเจตคติก่อนจึงจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรพรรณ ดวงสีโส (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาโปรแกรมการสอนโดยใช้โครงการเพื่อส่งเสริมความรู้เจตคติและพฤติกรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี พบว่า หลังการทดลองใช้โปรแกรมนักเรียนมีคะแนนเจตคติในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น สูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.4 ผลจากการประเมินโครงการการเจริญสติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักศึกษาครุศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปี พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต่อการจัดโครงการฝึกอบรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อการประเมิน พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ อาหารและเครื่องดื่ม ($\bar{X} = 4.86$, S.D. = 0.35) ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ กิจกรรมการเขียนเรียงความคุณค่าแห่งชีวิต ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = 0.81) ซึ่งสถานที่ที่ใช้

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นศูนย์ปฏิบัติการ(สิริธรรมมุนี) เป็นสถานที่สร้างใหม่สำหรับการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะ จึงมีความสะดวกสบาย ในเรื่องอาหาร ที่พัก ห้องประชุม ทำให้นักศึกษาได้เรียนรู้ อย่างมีความสุข สนุกกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่นักศึกษาได้มีส่วนร่วมและการปฏิบัติจริง มีบรรยากาศ ในการเรียนรู้ที่อบอุ่นและเป็นกันเอง ทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อการประเมินโครงการ ดังที่ จิรพันธ์ บุญเรือง (2544, หน้า 44) ได้กล่าวถึงเจตคติว่า หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มี ระดับมากน้อยในด้านบวกหรือด้านลบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเป็นผลมาจากประสบการณ์และการ เรียนรู้ของบุคคลนั้น และบรรยากาศในการเรียนที่อบอุ่น เป็นกันเอง ซึ่งการปรับเปลี่ยน พฤติกรรมของมนุษย์นั้น ต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนเจตคติก่อนจึงจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วิจิตรพร หล่อสุวรรณกุล (2544, หน้า 146) ได้ ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณในกระบวนการ พยาบาล พบว่า หลังจากการใช้หลักสูตรเสริม นักศึกษาพยาบาลมีเจตคติในทางบวกต่อการคิด อย่างมีวิจารณญาณ ส่งผลให้นักศึกษามีความสนใจ ตั้งใจเรียน ทำให้การทดลองใช้หลักสูตร เสริมประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

4.5 จากผลการประเมินหลังใช้หลักสูตรฝึกอบรม 3 เดือน ผลการสังเกตพฤติกรรม การเจริญสติของนักศึกษาหลังใช้หลักสูตรฝึกอบรม 3 เดือน พบว่า ค่าเฉลี่ยของพฤติกรรม การเจริญสติของนักศึกษาครุศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี หลังการ ฝึกอบรม 3 เดือน ไม่แตกต่างกับหลัง การใช้หลักสูตรฝึกอบรม ผลการประเมินการควบคุม อารมณ์ของนักศึกษาหลังใช้หลักสูตรฝึกอบรม 3 เดือน พบว่า ค่าเฉลี่ยของการวัดการควบคุม อารมณ์ของนักศึกษาครุศาสตรบัณฑิตหลักสูตร 5 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี หลังการ ฝึกอบรม 3 เดือน ไม่แตกต่างกับหลังการใช้หลักสูตร ซึ่งหมายความว่า วิธีการฝึกอบรม หลักสูตรการเจริญสติ ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และมีการปฏิบัติจริง ทำให้ผู้เรียนเกิด การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แสดงว่า การฝึกอบรมยังมีความคงทนในเรื่องสติและการควบคุม อารมณ์แม้ว่าจะไม่สูงไปกว่าเดิมเพราะเดิมก็สูงอยู่แล้ว ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วิเชียร อินทรสมพันธ์ (2546, หน้า 194) ให้ข้อเสนอแนะในงานวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตร ฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพการบูรณาการจริยธรรมในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำหรับครูมัธยมว่า ควรจัดการฝึกอบรมตามหลักสูตรนี้ในช่วงของการปิดภาคเรียน เนื่องจาก เป็นหลักสูตรฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ จำเป็นต้องใช้ระยะเวลาในการฝึกทักษะปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง การที่ครูว่างจากการสอนจะทำให้ครูได้ปฏิบัติการบูรณาการจริยธรรมได้ผลดียิ่งขึ้น และ สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของกรมวิชาการ (2545, หน้า 64) ได้ศึกษาในการจัดทำคู่มือพัฒนา วุฒิภาวะทางอารมณ์ศีลธรรมและจริยธรรมระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาว่า ควรฝึกปฏิบัติ ซ้ำๆ จนเป็นนิสัย ส่วน รัตติกรณ์ จงวิศาล (2543, หน้า 121) ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการ ปฏิบัติในงานวิจัยเรื่อง ผลการฝึกอบรมภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำนิสิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ว่า ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรมอาจขยายเพิ่มขึ้นมากกว่า 4 วัน 3

คืน และปรับให้มีการฝึกอบรมเป็น 2 ครั้ง หรือ 2 ช่วง เพื่อไม่ให้เนื้อหาในการฝึกอบรมบางช่วงอัดแน่นมากเกินไป และขยายเวลาในการดำเนินการตามแผนพัฒนาตนเองมากกว่า 2 เดือน เนื่องจาก กระบวนการพัฒนาเจตคติและภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอาจต้องใช้เวลาามาก ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจาก การสอนคุณธรรมจริยธรรมซึ่งเป็นเรื่องของนามธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ จำเป็นจะต้องอาศัยกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมให้กับนักเรียนได้ปฏิบัติ เพื่อสื่อไปถึงสิ่งที่เป็นนามธรรม ต้องอาศัยเทคนิควิธีการถ่ายทอดที่หลากหลายรูปแบบเพื่อให้ นักเรียนได้เข้าใจ และต้องใช้ระยะเวลาอย่างเหมาะสม เพราะการฝึกอบรมทางด้านจิตใจต้องใช้เวลา จึงจะพอเพียงต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และเจตคติ

ข้อเสนอแนะในการนำหลักสูตรไปใช้

1. ควรศึกษารายละเอียดของหลักสูตรฝึกอบรมการเจริญสติให้ชัดเจนเพื่อสะดวกและเหมาะสมสอดคล้องกับการนำไปใช้
2. วิทยากรที่ให้การฝึกอบรมตามหลักสูตรนี้ ควรเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และชำนาญการเฉพาะด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
3. ควรวางแผนการบริหารหลักสูตรให้เหมาะสม เช่น ด้านงบประมาณ อาคารสถานที่ สื่อวัสดุอุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวก ให้เพียงพอและเหมาะสม บุคลากรเพียงพอ เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายและเต็มตามศักยภาพ
4. ระยะเวลาในการฝึกอบรมควรปรับให้เหมาะสมสอดคล้องกับการเรียนการสอนของสถานบันการศึกษา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยติดตามผลกลุ่มนักศึกษาที่ผ่านการฝึกอบรมครั้งนี้ เพื่อติดตามผลพฤติกรรมของผู้เรียนในระยะยาวว่ามีการเปลี่ยนแปลง หรือมีการพัฒนาตนเองหรือไม่
2. เพื่อให้ได้หลักสูตรที่เข้มข้นขึ้นควรมีการวิจัยพัฒนาหลักสูตร เรื่องนี้ซ้ำอีกครั้งโดยออกแบบหลักสูตร ให้มีภาคปฏิบัติให้มากขึ้น และเพิ่มระยะเวลาอบรมให้มากขึ้นเป็น 7 วัน มีการสอบอารมณ์และแก้อารมณ์ทุกวัน จะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีโอกาสเห็นธรรมได้เร็ว
3. การพัฒนาหลักสูตรครั้งนี้ทดลองใช้กับนักศึกษาครุศาสตรบัณฑิตซึ่งเป็นนักศึกษาทุนโครงการครู 5 ปี เป็นนักศึกษาที่มีผลการเรียนดี ดังนั้นการวิจัยต่อไป ควรขยายกลุ่มตัวอย่าง เป็นนักศึกษาทั่วไปดูบ้าง หรือเป็นนักศึกษาคณะอื่นๆ ที่ไม่ใช่คณะครุศาสตร์ดูบ้าง
4. การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการพัฒนาหลักสูตรการเจริญสติในรูปแบบอื่นที่ไม่ใช่แนวหลวงพ่อกุ๊เพี้ยน จิตตสุโก ดูบ้าง เช่น การเจริญกายนุสสนา ในรูปแบบอื่นๆ หรือ การเจริญจิตตานุสสนาในรูปแบบอื่นๆ ดูบ้าง
5. การประเมินผลหลังใช้หลักสูตร 3 เดือน ควรให้เพื่อนของนักศึกษาประเมินด้วย